

Ställ högre krav på parterna

Publicerad i dag 00:05

Kolumnen – Lars Calmfors.

Årets löneavtal kan verka modesta men är det inte eftersom inflationen sannolikt hamnar ordentligt under målet. Dessutom bidrar de inte till en minskning av arbetslösheten.

Merparten av avtalsrörelsen är nu avklarad. Nya löneavtal har slutits på de viktigaste områdena. De har i huvudsak följt det "märke" som satts av industrin med årliga avtalade löneökningar på i genomsnitt 2,3 procent under en treårsperiod. Det finns skäl att nu försöka utvärdera hur avtalen kan påverka den makroekonomiska utvecklingen.

I ett längre tidsperspektiv är det slående hur mycket mindre intresse som i dag tillmäts avtalsrörelserna jämfört med tidigare. Det kan ses som ett ganska gott betyg åt avtalssystemet. Löneavtalen är inte längre någon störningskälla i ekonomin. Det är en skarp kontrast till läget före 1990-talskrisen. Då orsakade avtalen ofta svåra ekonomiska störningar. Höga löneökningar urholkade konkurrenskraften och skapade arbetslöshet som möttes med devalveringar, som sedan i sin tur utlöste nya höga löneökningar och så vidare.

Under senare år har löneökningarna varit mycket mer stabila. Det är inte längre några våldsamma kast i vinst- och löneandelarna i näringslivet. Men det betyder inte att allt är bra. Vi har fastnat i en arbetslöshet på en nivå som tidigare betraktades som helt oacceptabel. Detta ses oftast som resultatet av en otillräcklig ekonomisk politik från regeringen (och i viss mån Riksbanken). Men eftersom arbetsmarknadsläget påverkas av hur höga lönekostnaderna är, har också arbetsmarknadens parter ett ansvar för sysselsättningen.

Konjunkturinstitutet räknar med en jämviktsarbetslöshet, alltså en arbetslöshet i en normalkonjunktur, på nästan 7 procent. Den skulle ha varit lägre med en mer återhållsam lönebildning.

Den höga jämviktsarbetslösheten illustrerar den insider-outsider-problematik som det fanns en stor oro för under 1990-talskrisen. Farhågan var att de som hade sina jobb kvar efter krisen (insiders) bara skulle hålla tillbaka lönerna så mycket att deras jobb bevarades också i fortsättningen, men att de inte skulle acceptera så stor återhållsamhet att de som blivit arbetslösa (outsiders) skulle komma i arbete igen.

Just så har det också blivit. Det är då inte bara en fråga om den allmänna lönenivån utan också om relativlönerna. De svåraste arbetslöshetsproblemen avser dem med låg utbildning. Deras löner ligger ofta så högt i förhållande till deras produktivitet att företagen inte tycker att det är lönsamt att anställa dem.

Lönespridningen har visserligen ökat. Men det är främst lönerna i toppen som ökat i förhållande till dem i mitten. Däremot har inte mycket hänt om man jämför mitten och botten, vilket är vad som skulle krävas för att öka jobbchanserna för de svagaste grupperna.

De totala löneökningarna per år – inklusive löneökningar utöver avtalen – under den kommande treårsperioden kommer förmodligen att hamna runt 3 procent. Ett sätt att utvärdera dessa löneökningar är att jämföra med dem som på sikt är förenliga med oförändrade vinst- och löneandelar i näringslivet. Enligt Konjunkturinstitutet motsvarar Riksbankens inflationsmål på 2 procent för konsumentprisindex en årlig prisökning för näringslivets förädlingsvärde på 1,3 procent. Man räknar vidare med en långsiktig årlig produktivitetsstegring på 2,3 procent. Summan av pris- och produktivitetsökningar ger ett långsiktigt utrymme för löneökningar på 3,6 procent per år.

I det ljuset kan årets löneavtal verka modesta. Men samtidigt blir troligen produktivitetsökningarna de närmaste åren – bland annat till följd av uteblivna investeringar – lägre än på längre sikt. Dessutom hamnar inflationen sannolikt ordentligt under målet. Då framstår avtalen inte längre som så återhållsamma. De ger knappast heller större lönespridning i botten. Avtalen skapar visserligen inte nya problem, men de hjälper inte heller till att reducera arbetslösheten.

Sedan slutet av 1990-talet har avtalsrörelserna följt en tågordning där industrin slutit sina avtal först och därmed etablerat en norm för löneökningarna också i andra sektorer. Det är en vanlig uppfattning att systemet fungerat väl. Men den speglar alltför låga ambitioner. Med en hög arbetslöshet räcker det inte med att bevara status quo på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadens parter borde i stället försöka enas kring en tydlig strategi för hur mer återhållsamma löneökningar än tidigare och mer differentiering av de lägsta lönerna ska kunna minska arbetslösheten.

Avtalssystemets akilleshäla är svårigheterna att ändra relativa löner. Här kommer systemet att ställas på svåra prov. De stora överskotten i bytesbalansen (större export än import) har lett till en förstärkning av kronan som pressar lönsamheten i den utlandskonkurrerande industrin. Den kommer därför att – och bör också – krympa. Om den utvecklingen inte ska bli mycket brutal med en alltför snabb strukturomvandling som skapar ytterligare arbetslöshet, måste man i industrin vara beredd att acceptera lägre löneökningar än i många tjänstesektorer. I så fall bör industrins löneökningar snarare ses som ett golv än en norm för löneökningarna i hela ekonomin. Det återstår att se om det nuvarande avtalssystemet kan hantera en sådan förändring.

Lars Calmfors
ledarredaktionen@dn.se

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.

ANNONS: